

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄԱՍԿ

Տարեկան պիսի 10 րոպե՝ կես տարեկան 6 րոպե
Առանձին տարեկան 5 րոպեով
Թիֆլիսում գրվում են միմյանի նմանությամբ մեջ
Ստամբուլում գրվում են միմյանի նմանությամբ մեջ
Թիֆլիսում գրվում են միմյանի նմանությամբ մեջ
Թիֆլիսում գրվում են միմյանի նմանությամբ մեջ

Կնիքը տպագրվում է 10—2 րոպե
(Բացի կնիքից և տպի օրերից)
Ցայտարարությունը տպագրվում է ամեն լուրով
Ցայտարարությունը տպագրվում է ամեն լուրով
Ցայտարարությունը տպագրվում է ամեն լուրով
Ցայտարարությունը տպագրվում է ամեն լուրով

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Կարձեալ խնդրում ենք «ՄԵԱԿԻ» բաժնատերերին, որոնք մինչև այժմ չեն վճարել մեր լրագրի անցեալ կամ ներկայ տարեկան բաժնետիրական վճարը, շուտով հասցնել մեզ իրանց պարտքը:

Մի և նոյն ժամանակ յայտնում ենք որ «Մշակի» կարելի է գրվել երեք ամսով, վճարելով 3 րոպե:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Մի պատասխան՝ Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Հայոց խնդիր: Արտաքին լուրեր:—ՀԵՌԱԿԻՆՆԵՐ:—ԹԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Նամակ թերթիայից:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Ընթերցողին յայտնի է որ մի քանի ամիս սրանից առաջ տպվեցաւ մի քանի գերմանական լրագրիներում, ինչպէս «Դէյտշէ Զէյտունգ» և «Ալգէմայնէ Զէյտունգ», նոյնպէս և անգլիական լրագրիներում մի յոգուած հայոց խնդրի վերաբերութեամբ, որտեղ, ի միջի այլոց, խօսվում էր և Գրիգոր Արծրունու անձնաւորութեան մասին: Այդ յոգուածը արտատպեց և Կ. Պոլսի «Մասիս» լրագիրը: Գերմանական «Դէյտշէ Զէյտունգ» լրագրի մէջ վաղուց է արդէն որ տպւիցաւ «Մշակի» խմբագրի կարճ պատասխանը գերմաներէն լեզուով, իսկ «Մասիս»-ը զեռ օգոստոսի 13-ին ուղարկված պատասխանը տպվել է այդ լրագրի օգոստոսի 28-ի (սեպտեմբերի 9-ի) համարի մէջ, որ միայն այս օրերս ստացվել է Թիֆլիսում:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՐԻՔԻԱՑԻՑ

Կ. Պոլսի, 20 սեպտեմբերի

«Մշակի» 162 թիւ խմբագրականին մէջ առաջնորդող յոգուած մը տեսանք «Ար Է այն ձայնը», որոյ պարունակութիւնն այնքան գրաւեց զմեզ և մեր ուշադրութիւնն որ պարտաւորութիւն համարեցինք հրապարակելն և տեսնել այն հաշիւը ձեր գործողներու հետ, որոս շատնց անդի մեր փափաքն եղած էր:

Ձեր լրագրոյ յիշեալ համարէն՝ ինչպէս կենթադրենք, ռուսահայ երիտասարդութիւնը շատ մեծ հաճոյք չի զգար ձեր աշխատակցի, և մեր ի սրտէ յարգած պ. Գրիգոր Նիկողոսեանի Կ. Պոլսոյ գործող մարմնաց վերաբերմամբ բռնած կորուկ. խիստ սակայն 90/100 ճշմարիտ և արգարացի ընթացքէն, սակայն եթէ չենք սխալիր գարայնի ընթացքէն, սակայն եթէ չենք սխալիր մեր տեսութեան մէջ, մեզ չնորհեցէք մի պահ որ խօսինք զայն, ինչ որ ի վաղուց անտի ծանրագինս կը ճնշէ մեր կուրծքն հայրենասէր:

Նախ զարմանօք պիտի գիտենք որ ամբողջ ռուսահայ երիտասարդութեան մէջ եթէ գտնուէր այնպէս մտածող հինգ հոգի թէ, պէտք է փախուտ տալ վիճաբանութիւններէ, բանակաւորութիւնէ, մտաւոր ու բարոյական յեղափոխութեան գործողներու վերաբերմամբ, այդ ալ մեր տեսութեան կարելի է խոստանալ, թէ քիչ փոք էլ չունի:

Այդ հերքման մէջ Գրիգոր Արծրունին պատասխանում է միայն այն սխալներին և զրպարտութիւններին, որոնք վերաբերում են յատկապէս իր անձնաւորութեանը, անպատասխան թողնելով գերմանական յոգուածին այն տեղերը, որոնք չափից դուրս անմիտ, անհաւանական, անհաստատելի և հրէշաւոր լինելով, արժանի էլ չեն պատասխանել:

Ահա «Մասիս» մէջ տպված Գրիգոր Արծրունու պատասխանի գլխաւոր տեղերը: «Նորբերում վիճենայի» «Դէյտշէ Զէյտունգ» գերմանական լրագիրը տպել է մի յոգուած «Հայոց խնդիր» տախտիկով, որի մէջ յիշված կար և իմ ազգանունս: Այդ յոգուածը արտատպել է գերմանական «Ալգէմայնէ Զէյտունգ», անգլիական «Սթրանդարտ» և շատ ուրիշ լրագրիներ, նոյնպէս և յարգելի «Մասիս» լրագիրը: Վիճենայի գերմանական լրագրին ևս արդէն պատասխանեցի մի նամակով, այժմ հարկաւոր եմ համարում և ձեզ ուղղել մի քանի տող, յիշեալ յոգուածի մէջ եղած մի քանի սխալներ զրաւելու համար:

«Ուղիղն այն է միայն, որ ես հիմնել եմ տաս տարի առաջ և շարունակում եմ հրատարակել իմ սեփական միջոցներով «Մշակ» հայերէն լրագիրը, հրատարակել եմ մի քանի բրոշյուրներ և յոգուածներ ռուսերէն և գերմաներէն լեզուով հայոց խնդրի մասին, իմ կարողութեան չափ միշտ նպաստել եմ և մինչև վերջին շունչս պէտք է նպաստեմ իմ սիրելի ազգի առաջադիմութեանը, ունեւ կառուցած Թիֆլիսում մի սեփական փոքրիկ թատրոն, թէ և սխալ է որ ես իմ հաշուով բերել առաջ ինչի մի թատրոնական խումբ: Ուղիղ է նոյնպէս որ ես իմ կրթութիւնս ստացել եմ Գերմանիայում և 1869 թվին Հայդլերգի:

Թեամբ աւելի ես թմրեցուցիչ կըլար քան խրատական: Թմրեցուցիչ կըլար, որովհետեւ մենք բնաւ չէինք սպասել, և մտքէ անցած չէինք անցունել թէ մեր սիրելի ռուսահայ երիտասարդութիւնը դուրս գալով Նազարեանցի և «Մշակի» դպրոցներէն, մինչ ցարդ դժուարաւոր ըմբռնելու քննադատական ուղղութեան այն մեծ ու փրկարար նշանակութիւնն ու արդիւնաւորութիւններն, որ ունի իւրաքանչիւր նոր սկսող և վերածնելու միտք ու նպատակ ունեցող հասարակութեան և ազգի համար: Միթէ ձեր տասնամյակ գործունէութեանց արդիւնքէն այսչափ ևս ըմբռնած չէ ռուսահայ երիտասարդութիւնը, որ կը գայ այսօր փափաք ու ցանկութիւն յայտնել ձեր աշխատակցի մասին, նորա բացած բանակաւորներ վերջացած տեսնելու վերաբերութեամբ: Զորքամ պայպէս կը տեսնենք չնք ուղիւ բոլորովին անտարբեր մնալ խնդրելով մեր հայեացք ու զգացում, այլ, թոյլ կը տանք մեզ առանց մեղադրելու մեր խղճի ու ճշմարտութեան առաջ, բացարձակ աղաղակել և ասել թէ, դու հայ հասարակութիւնը կոչուած չէ կրել յառաջադիմութեան, մտաւոր ու բարոյական յեղափոխութեան գործողները:

Այո, ցաւակցելով կը խօսենք զայս, համարելով միանգամայն մեր ներքին համոզումն, որ գոյացած և հիմնուած կը կարծենք մեր երկար փորձառութեանց և այն դիտողութեանց վերայ, որ առիթ ունեցած եմք ընել ու թել ամիսներէ յետէ ձեր քաջնորդի, արի և կորովի աշխատակցի պ. Գրիգոր Նիկողոսեանի նկատմամբ:

Համարաբանում հարցաքննութիւն տալով, արժանացայ այդ համալսարանի դոկտորի տիտղոսի: Բայց հիմնովին ըստ իսկ է, որ ես ծանօթ լինէի վիճարկող հիւգօի, Կոստանյարի կամ Գարիբալդիի հետ, այդ երեւելի անձանց հետ ես երբէք պատիւ չեմ ունեցել ծանօթ լինելու: Նոյնպէս սխալ է, որ հայրենիքս վերաբարձած լինելով՝ ես ենթարկված լինէի քաղաքական դատի, իբր թէ որպէս պետական մատնիչ: Այդտեղ յոգուածագիրը ինձ երեւի խառնել է մի այլ անձնաւորութեան հետ, այն է մեր յայտնի բանաստեղծ և հեղինակ Միքայէլ Նալբանդեանի հետ....

Ինչ որ վերաբերում է իմ նիւթական կարողութեանս, ես միայն այսքան կ'ստեմ, որ յոգուածագիրը սխալվում է համարելով ինձ մի լի օն ա տ է ր: Ես միլիոններ չունեմ և շատ ցաւում եմ որ այդքան հարուստ չեմ: Եթէ ես այդքան հարուստ լինէի, որքան ինձ կարծում է գերմանական լրագրի յոգուածագիրը, ես ցոյց կը տայի մեր հարուստներին թէ ինչպէս կարելի է գործածել միլիոններ մի թշուառացած ազգին օգնելու համար: Ես գործում եմ իմ կարողութեանս չափ առանց հարստութեան, բայց եթէ ես ճշմարիտ միլիոններ ունենայի, ես կ'ամաչեցնէի մեր հարուստներին նրանց աններելի եսականութեան, նրանց յանցաւոր անտարբերութեան համար՝ զէպի ազգի կարիքները:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ հաղորդում են ՆՈՒԽՈՒՑ: «Այժմ էլ մեր ռուսաւարանի հոգաբարձութիւնը երկու ռուսացի է հրաւիրում, իւրաքանչիւրին 700 րուբլ խոստանալով: Գուցէ վաղը էլ 1000 րուբլ խոստանալ: Ինչ փոյթ, դատարկ խօսքով ամեն:

Ո՛չ ձեզ համար զաղտնիք է, և ոչ ալ ի հարկէ մեզ համար մեթ, որ եթէ կայ հայ ազգին մէջ որ և է մի տեղ կարեւորութիւն ունեցող գործողներ, այդ ալ Կ. Պոլսոյ մէջ է, ուր կ'ենդրոսեցած են գտնէ առ այժմ հայ ազգին ընդհանրապէս էական ու կենսական շահերն: Ինչպէս կը գտնէք, ինչպէս կը տեսնէք ապա ուրեմն, որ այդ կիցորդի մէջ, մանաւանդ այսպիսի մի թանգազին ժամանակ ազգային ընդհանուր շահերն խաղաղիկ դառնայ այնպիսի խմբագրութեան մը ձեռք, որն որ մեծաւ մասամբ հասած է իւր վերջին բարոյական ու մտաւորական անկման: Ինչպէս կը գտնէք, եթէ գործունէութեանց բոլոր առաքելը յափշտակուած լինի մի քանի կարգ ու տեսակ ապիկար ու լիտի իմաստասիրներէ, իսկ անդին ընդհանուր հայ հասարակութիւնը՝ և նորա խելահաս, լուրջ, արժանիք, կոչում և գովելի յատկութիւն ունեցող մասը ենթարկուած լինի վերջին յուսահատութեան և դառնակակից ցաւութեան: Ինչպէս կը գտնէք, երբ վերջապէս ըսեմ ձեզ թէ, Կ. Պոլսոյ մէջ այսչափ ճիշդ ու արդիւնաւոր բարձրացողներու գեղն ու պայտուծը կը գտնուի միայն մի քանի շահամուտ, անպիտան ու քսու արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով իրենց համար յատկապէս նպատակաւոր խոսնութ, և այսպէս միշտ անփոխազարձ ու անպատիւ մնալով, անդատական ու անմեղ կերպով ոտնակոխ կընեն ազգին ամենամեծ շահերն: Իրենց սեփականութեան առջեւ ինչպէս կը գտնէք, երբ այս հարեւաւոր զործիչ ըստաւորներու մէջ սրբազան Ներսէս պատարար արարածներու ձեռք, որոնք չազգասիրութիւնը չլինելով ի

4 րոբը մի նոր բաժանորդից, պ. Գարրիէլ Ախ- վերդեանից, Առաջվայ 956 ր. 13 կօպ. բաժա- նորդական գումարի հետ կանի 960 րոբը 13 կօպ.:

Լուսմ ենք որ Ֆրանսիացի երեկելի ձեռնածու պ. Կալընով կիրակի օրից, հոկտեմբերի 11-ից սկսած կը տայ իր ներկայացումները եօթ օր շարունակ Արծրունու թատրոնում: Սկիզբը ամեն երեկոյ 8½ ժամին:

ՍՈՒԽՈՒՄԻՆ մեզ գրում են: «Թիֆլիսի հնա- գիտական ժողովի անդամներից երեքը, որոնց թիւում և տիեզերահաշակ պրոֆէսոր Վիրիսով, եկան Սուխում, մնացին այստեղ երեք օր, հե- տադասեցին ի միջի այլոց Սուխումից 6 վերստ հեռավորութեամբ գտնվող մի շատ հին կամուրջ, իսկ հոկտեմբերի 2-ին յատկապէս յարգելի հիւ- բերին տանելու համար եկաւ «Պուշկին» անու- նով ռուսաց չորհրդաւոր, որ վեր առաւ երեք զինակներէն, Ողէտսա նրանց տանելու հա- մար: Այս թանգագին հիւրերին Սուխումի մէջ ունիւ ընդունելութիւն չարին»:

Մեզ գրում են Սուխումից որ այդտեղ տա- րածված է այժմ փորձարկելու ցաւը: Հիւանդա- ցողներ բազմաթիւ են: Թէ և երեք բժիշկ կայ Սուխումի մէջ, բայց նրանցից մինը միշտ տենդով հիւանդ է, իսկ միւս երկուսները անհոգ են դէպի իրանց պարտաւորութիւնները:

Պ. Կ. Թէմուրազեանց խնդրում է մեզ յայտ- նել հետեւեալը: Հաւաքարի Ս. Մարիաման օրիորդաց դպրոցի վարչութիւնը, առաջիկայ կիրակի, հոկտեմբերի 11-ին, առաւօտեան 10 ժամին, պատարագից յետոյ, կը կատարի դպ- րոցի գոյութեան տասն և մի ամիս տարեկար- ձը: Գլխոցի վարչութիւնը խնդրում է ծնողնե- րին, խնամատարներին, բարեկարգներին և ազ- ցային լուստարութեան նախաձեռնողներին յարգել հանդէս իրանց ներկայութեամբ: Տա- րեկարձը յարմարութեան համար կը կատարուի Հաւաքարի նորաբաց ֆաղաքային դպրոցի դահլիճում, ուղիղ Պոկրովսկայա զօրանոցի հան- դէպ, պ. պ. Ղազարեանցների տանը, № 7, իսկ եթէ եղանակը անձնային լինի, հանդիսը կը յետաձգվի»:

Ապագայ ռուսացական ժողովի նախապատ- րաստութիւնները տեսնող կարգադրող մաս- նաժողովը ունեցաւ իր առաջին նիստը հոկտեմբե- րի 6-ին, երեկոյեան 7 ժամին, Ս. Գայանեան դպրոցում: Կարգադրող մասնաժողովի անդամնե- րից հրաժարվել պ. Աբգար Արշակունիսեան, իսկ պ. Գեորգ Բարխուդարեանցին էլ յայտնեցին, որ կարողութիւն չը կար ընտրվելու կարգադրող մասնաժողովի անդամ, քանի որ նա գործի ինի- ցիատօրն է: Վերջիւս երկու անդամների տե- ղը բռնեցին կանդիդատները, պ. պ. Միքայէլ Մարմարեան և Գեորգ Արաքունով: Մասնաժո- ղովի ատենապետ ընտրվեցաւ պ. Միքայէլ Դա- րբասեան, օգնական պ. Արաքունով: Գանձա- պահ պ. Խաչ. Բարխուդարով, և քարտուղար պ. Արիստոյով: Զօրահանքներ: Մասնաժողովի հետե- ւեալ նիստերը լինելու են պ. Դաւթարեանցի տանը, որ սիրով առաջարկեց իր բնակարանը այդ նիստերի համար:

Թ. Ֆ. Լ. Ս. Բժշկանոցը, որ հիմնված է Թիֆլի-

սի քաղաքացիներից ապրիլի 4-ի, 1866 թ-ի յի- շատակին, հոկտեմբերի 13-ին կը կատարի իր տարեկարձի հանդէսը, Սիւնեան մայր-եկեղեցու մէջ պատարագի և մարդասիրների վերջնախոյոց յետոյ: Բժշկանոցի վարչութիւնը այդ մասին յայտնում է ի գիտութիւն հասարակութեան, խնդ- րելով ցանկացողներին յարգել իրանց ներկա- յութեամբ յիշեալ հանդէսը:

ՔՈՒԹԱՅԻՍԻՆ մեզ գրում են: «Արդէն երկու տարի է շարունակ, տաս, քսան հոգի դեղնած, թարշամած դէմքով հայ-գաղթականներ անդա- դար գալիս են Քութայիս Բաթումի և Փոթիի կողմերից: Նրա այդ գաղթականների հետ պա- տահում էք, նրանք ինչքան էլ չարաշուք լինեն գաղթականութենից, տենդից, ցաւերից, սովից և աղքատութենից, այնու ամենայնիւ դիմում են ձեզ հարցնելով թէ՛ ինչ լուր կայ թիւրքաց չայատանից, արդե՞ք այնտեղի հայերին իրա- ռուներն տալիս են թէ ոչ: Մանաւանդ վերջին օրերը շատացաւ խեղճ հայատանցի գաղթա- կանների թիւը: Իմէրէթում, Նախ նրանք գալով չայատանից իջնում են Սև ծովի ափերը, բայց այնտեղի վատառողջ կլիմային չը դիմանալով գալիս են Քութայիս աշխատանք գտնելու հա- մար: Այստեղ էլ աշխատանք չեն գտնում և ծախսում են իրանց ունեցած կոպէկները: Ցա- ւալին այն է որ այդ խեղճներն ոչ ոք օգնող չը կայ: Ինչեղաւ Թիֆլիսի Բարեգործական ընկե- րութիւնը, Միթէ ամեն քան վերջացաւ մի քա- նի ընդհանուր ժողովներով և ընկերութեան կա- նոնադրութեան տպելով: Միթէ ամեն քան ձեռ- նամար էր միայն»:

Մեզ գրում են որ այս տարի Քութայիսի ա- րական գիմնադպարում աւարտեցին չորս հայ երիտասարդներ, չորսն էլ հայաստանցիք են: Ա- ռաջիկայ տարին էլ յոյս կայ որ ուրեք հայախոս երիտասարդներ կաւարտեն: Այս աշակերտները դիտաւորութիւն ունեն չարաթը մի անգամ հա- յերէն գրականական երեկոյնի կազմին, որտեղ կը ծանօթանան հայոց պատմութեան, աշխարհա- գրութեան և գրականութեան հետ:

Հոկտեմբերի 6-ին, երեքշաբթի գիշեր, Հաւա- քարի Զօրաբաշի եկեղեցու ռուսամարտում ժո- ղով կայացաւ մի քանի ռուսացիներից, ժողովի նպատակն էր: Ռուսամարտը մեծացնելու և նրա զրուցիւնը լաւացնելու համար դիմել ժողովը- ղին, նիւթական օժանդակութիւն խնդրելով:

Շաբաթ օր, հոկտեմբերի 3-ին Փոխաբայի Գլխաւոր Կառավարութեան տպարանի գրադա- րների մինը գալիս է եղել Վերջից: Թանկարծ վրա են թափվում աւագանները և խլում են ար- ձաթեալ քօթին, ժամադրացը և գրչանն էլ կըտ- րում են, տանում: Այդտեղ կանգնած է լինում մի պոլիցիական, որ աւելորդ է համարում օգնու- թիւն հասցնել խեղճ թաւանված դաւաբան:

Մեզ պատմում են որ հաւաքարցի մի կին այս օրերս ծնել է երեք հատ աղջիկ: Նրանք էլ կեն- դանի և առողջ են, մայրն էլ անխնայ է և ա- ռողջ:

Մեզ ծանօթ մի հայ երիտասարդ, այս օրերս պատահմամբ այցելել է Թիֆլիսի չրջակայ մի քանի հայ գիւղեր: Այդ գիւղերի բնակիչները հայեր են, բայց վրացական: Նրա երիտասարդը հարցրել է գիւղացիներից մի քանիսներին թէ

ինչի հայերէն չեն սովորում, ամենքի պատաս- խանը հետեւեալն էր: «Մենք միշտուր չենք, այլ մեղաւոր են մեր պապերն ու հայրերը: Իսկ այժ- ման ռուսւմ ստացածները, նոյն իսկ մեր գիւ- ղացի երիտասարդները, մեր զաւակները, որոնք քաղաքում ուսում են առել, այլ ևս արհամար- հում են վերադառնալ գիւղը և մեզ համար ու- սումնարան բանալ: Եթէ մեզ սովորեցնէին, մենք մեծ ուրախութեամբ կը սովորէինք մեր մայրե- նի լեզուն»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԽՆԴԻՐ

«Кавказ» լրագրի մէջ կարդում ենք հետեւեալ յօդուածը, որ շարունակութիւն է նոյն լրագրից «Մշակի» մէջ արտատպված «Բերդերը և շէյխ Իբրաղիմ» վերնա- գրով յօդուածի:

Յայտնի է, որ երեք տարի առաջ կապ- ված Բերդերի դաշնագրի հիման վրա, Բարձ- րագոյն Դուռը պարտաւորվել է «անյապաղ իրագործել բարեկաւութիւններ և վերանո- րոգութիւններ, որոնք հայերով բնակեցրած նահանգներին համար պահանջ են դարձել և ապահովել նրանց չեքեզներին և քիւրդերի դէմ»: Մինչև այժմ այդ պարտականու- թիւնը ոչ թէ միայն կատարված չէ, այլ մինչև անգամ չեն սկսել նրան իրագործել և ներկայումս թիւրքաբնակ հայերի դուռ- թիւնը աւելի վատ է, քան թէ երբ և իցէ:

Վերջիւս յօդուածի իրագործման ուշա- նալը հարկ չը կայ մեկնել Բ. Դուռն չը կա- մուտեամբ՝ մտցնել վերանորոգութիւններ յօդուած քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան կայսերութեան վարչական կողմից չափա- զանց անուշադիր թողած մի մասում: Աւե- լի իրաւացի և ճիշդ կը լինէր, եթէ այդ յապաղումը մեկնէինք արտաքին ահագին դժուարութիւններով, որոնց պատճառեցին Թիւրքիային յուսկան և չերնօգորիական խնդիրները և ներքին դժուարութեամբ հայկական խնդիրը բաւականացուցիչ կերպով լուծելու համար: Բայց այժմ Չերնօգորիայի սահմանները վերջնականապէս որոշված են: Գուռական սահմանական խնդիրը գրեթէ վերջացած է: Թիւրքաբնակ հայերի իսկա- կան վիճակի վերաբերութեամբ բաւական առատ տեղեկութիւններ են հաւաքված: Պահանջված վերանորոգութիւնների իսկա- կան բնաւորութիւնը որոշված է և այդ

պատճառով առիթ չը կայ գործը յետա- ձգել, մանաւանդ որ գործի ուշացնելը և յետաձգելը բաւական վտանգաւոր է: Եւրօ- պայի հասարակական կարծիքը և Վ. Պօլսի մէջ գտնվող մեծ պետութիւնների ներկայա- ցուցիչները անհրաժեշտ են համարում, որ Բ. Դուռը իրագործէ իր վրա արած միջ- ազգային պարտաւորութիւնները, որոնք ի նկատի ունեն փոքր-Ասիայում բնակվող նրա քրիստոնեայ հպատակների ծանր և անտա- նելի վիճակի բարւոքումը և պէտք է յուս- տալ, թէ սուլթանի խորհրդատուները վեր- ջապէս այն եղրակացութեան կը հասնեն, որ Հայաստանի մէջ վարչական վերանորո- գութիւնների մտցնելը անպայման անհրա- ժեշտ է նոյն իսկ Թիւրքաց շահերի հա- մար և, մինչև անգամ կարելի է տեսլ, Թիւրքիայի ամբողջութեան համար այն չա- փերով, որ նա այժմ ունի ինչ կը վերա- բերի հասարակական կարծիքին, նշանաւոր է այն հանգամանքը, որ դեռ անցեալ տա- րի Մ. Ֆ. Սուլի խմբագրութեամբ Վիեննայի մէջ հիմնված է մի շաբաթաթերթ Փրան- սիկէն լեզուով, որի գլխաւոր նպատակն է՝ ծանօթացնել եւրօպական հասարակութեանը հայկական գործերի հետ և խոստացած վերանորոգութիւնները Հայաստանի մէջ մտցնելու մասին կատարվող բանակցութիւն- ների ընթացքի հետ: Այդ շաբաթաթերթը պաշտպանում է հայկական խնդիրը և հա- մակրութեամբ ընդունված է:

Հայաստանի մէջ մտցնելի վերանորոգու- թիւնների գործի դուռեան մասին, կը նկատենք, որ ներկայ տարվայ յուսկանի տե- գլիական առաջին միւսիստը յայտնեց պար- լամենտի մէջ, թէ, նրա կարծիքով, այդ հարցը նոյնքան նշանակութիւն ունի, որ- քան չերնօգորիական և յուսկան սահման- ների ուղղելու հարցը և թէ լօրդ Կեօֆե- րինին տուած հրահանգներից մէկի մէջ ասված է, որ նա պարտաւոր է «գործ դնել իր եռանդը և ազդեցութիւնը հայկական, այդ չափազանց նշանաւոր խնդրի լուծելու համար»: Մեր դեպքին Կ. Պօլս վերա- դառնալուց յետոյ, ինչպէս հայտնում են լրագիրները, նրա առաջին գործը եղել է խորհուրդ տալ սուլթանին առանց յապաղ- ման անհրաժեշտ վերանորոգութիւնները մտցնել թիւրքաց Հայաստանի մէջ: Այնու-

դուրս թուէր, հրապարակ ելելու, և մերկացնելով կուրծքն հայրենանուէր և մղուէր ընդհանուր մա- քառման և պատերազմի մէջ, կամ յողթել իւր հետ ունենալով միայնակ արդարութեան ու ճշը- մարտութեան սիրտը գաղափարաց նահատակ- ներու պաշտպան նախաձեռնութիւն մը, և կամ ընկնել ու փշուրել բոլորովին խորտակելով իւր հոգւոյ ու կենաց հետ և իւր սրտի բաղնիքներն ու իւր մտաց բողբոջներն:

Ահա սոյն օրինակ ծանրագին պարագաներով ու պայմաններով չըբապատուած պատերազմի ու մաքառման դաշտը իջաւ ձեռն աշխատակիցն պ. Գ. Նիկողոսեան, պատերազմի՝ ուր պէտք ան- հրաժեշտ էր ոչ միայն մտքի ու հոգւոյ կորույ և ոյժ, այլ և շուրճ, որովհետեւ իւր ձեռնարկն այն- քան դժուար ու ծանր էր, մտաց մաքառումն ու ընդհարումն այնքան սերտ կապակցութիւն ունէր նաև անձնական պատուոյ հետ, որ ինք- նաձանաչ մարդոյն ամենանուիրական կրօնքն է ասենք, չենք սխալուր: հետեալաբար դիւրին է եւ- թաղել թէ՛ այսպիսի մի հայրենասէր երիտա- տարդ պիտուարականի համար մահու և կենաց խնդիր մ'էր այս: Թէ ինչ արիւթեամբ և յա- ջողութեամբ առաջ տարաւ իւր գործն ձեռն աշ- խատակիցն, թէ որչափ ուժով ցնցեց ու սթա- փեցուց այստեղի տարտամ, ինքնահաւան և ապի- կար գործողներն, ինչ մեծ ու խուշոր ազգային վերքերու վրայ գրաւ նա իւր մասն, վերքեր, որոնք դեռ ևս ծածուկ ու գաղտ մնալով գոցէ մի օր չը պիտի յապաղէին մահաբիթ գանգրէն դառնալ և ապականութիւններն տարածել ազգի

ամբողջ մարմնոյ մէջ, որոյ մասին վստահ եմ թէ «Մշակի» խմբագրութիւնն բաւական չը- մուտ է, և սերտած է այս բոլոր դարցուած- ներն:

Կ. Պօլսոյ գաղթական հայ հասարակութիւնը տեսնելով ձեռն աշխատակից յարգելի պարոնին այսքան ծանր, տաժանակիր բայց ջերմ ազգա- սիրական քաջամարտութիւններ, շատ շուտ գնա- հատեց ձեռն բարեկամ և դրօշակիրն: Բիւր հա- մակրանք բոլոր անոնցմէ որք ազգին լուրջ մա- սը կը կազմեն, և սակայն իբրեւ զգործիչ չեն ձանաչուած, որովհետեւ այսպիսի մտային մի անխիտութեան մէջ գոցեց քէն ըրած առանձ- նակի կապրին: Սակայն հասարակութիւն ըսելով դուք չը հասկանաք միայն այն խօսքով ազգասէր ձանաչուած ապիկար զգործիչներն, ո- րոնց հետ էր պ. Գրիգոր Նիկողոսեանի հաշիւ- ներն: Հասարակութիւն ըսելով չը հա- կընաք մի խումբ տիրացու մրտողներ, որոնց ձեռքն է այժմ մեծաւ մասամբ Կ. Պօլս հրապա- րաւը, հայ մամուլը—խմբագրութիւնն, որն որ փոխանակ առողջ գաղափարներ ու կարծիքներ տարածելու, աւանդ, հազար աւանդ, ապականեցու- ցիչ չաւղի ու ընթացքի մէջ կը գտնուի այսօր: Հասարակութիւն ըսելով չը հասկընաք նոյնպէս այն ինքնակոչ է քէն գիւն երը, որոնք դեռ երէկ հակիթը ձեռքնելով դուրս եկած, հա- զար ու մէկ ստոր ազգակործան միջոցներով հարստութիւն դիզած ու դիւրք են վատակաւ: Հասարակութիւն ըսելով չը հասկընաք այն փառած ու բթացած անձրագիր ու անպրօք-

րամ վարժապետներն, որոնց ձեռքն է այսօր մատաղ սերունդին դաստիարակութիւնը: Ոչ եր- րեք. հասարակութիւն ըսելով չը հասկընաք ոչ միւս և ոչ միւսն այս նիւստում ու վա- րակուած դասերէն, այլ հասարակութիւն ըսելով հակընդէք այն հարկը հազարաւոր ան- տէր անտէրունջ ու անփաստաբան միջին դաս ժողովուրդը՝ որոնք կը կազմեն իւրաքանչիւր ազգի արմատն ու բունը. ահա ժողովուրդեան այս ուժեղ և ստուար մասն էր որ այնքան սփոփանք, համակրութիւն և երախտիք զգաց դէպի ձեռն պա- տուարժան աշխատակիցն, որ երբ մի լրագիր սկսու. հայհոյանք թափել պ. Նիկողոսեանի վրայ, ահա այդ օրէն գրեթէ ստորագրելի իւր անկման դատալիքը, որովհետեւ զայրացուց այդ միջին դասը, որն որ կը կարգայ հայ լրա- գիր ու թերթ: Մի և նոյն ջերմ համակրանքն տեղի կուենայ գրեթէ իւրաքանչիւր դէպքի մէջ երբ կերելի պ. Նիկողոսեան, ու երբ երես առ երես կը հանդիպի այդ ժողովուրդի հետ, ո- րոյ փայլուն ապացոյցներն մին կրնայ նկա- տուել Դուռագրուի միացեալ հնգից վարժարա- նոց պարգեաւաւորութեան հանդիսական օրն, ուր երբ պ. Նիկողոսեան բնւթ բարձրացաւ խօ- սելու համար, հազարաւոր ժողովուրդաց աչեր դէպ այն կը հայէին, և որ կրկնակի ծափահա- րութեամբ կողմունվէր ամենուր: Նոյն համա- կրութեան ապացոյցներէն մին ևս յայտ եկաւ այս օրեր: Ինչպէս կիմանաք ժողովուրդային երի- տասարդ խմբի քանիցս սպառնացած են «Մա- սիսի» խմբագրութեան դէմ, դադար տալ իւր

հայհոյանաց որ կը լըպրէ պ. Նիկողոսեանի դէմ, եթէ չուզէր որ հանդիպի ժողովուրդական զայրութիւն և պատժոյն, ինչպէս օրինակն տե- սաւ ուրիշ լրագրի վրայ:

Արդ, ինչ հետեանք և ինչ եզրակցութիւն այս ամենքէն. բնական է գիտնալ որ պ. Նիկողո- սեան իւր ամբողջ յօդուածներով, իւր բոլոր խիստ, կծու և անխնայ քարկոծանքներով ու քննադատութեամբ ապացոյց տուաւ որ Կ. Պօլ- սոյ հայ ժողովուրդը իւր զօրեղ գերակշռու- թեամբ գիտէ գնահատել, գիտէ նաև սիրել ու յարգել այն արի և հայրենասէր մարդը, որն որ ջատագով ու փաստաբան կը կանգնի իւր նուիրական շահերուն և ապառնի բարեաց, կուրծք տալով, նաև ժայթքելով իւր բոցն ու կրակ յայտնուց և յայնկոյս անխտիր: Ընդդէմ անսիրտ և անխիղճ մամուլի և կարծեցեալ զոր- ծիչներու: Հաւատալ պէտք է թէ հասարակ և միջին դաս ժողովուրդեան զինուորագրութիւնը ու առողջ սիրտը աւելի լաւ գիտէ որչափ իւր իսկական անկեղծ բարեկամներն չողովուրդ, կեղծ, կեղտոտ, խաբեբայ և թմրեցուցիչ ներբողական- ներէն: Այսու նկատմամբով ձեռն աշխատակից պարոնը կրնայ կատարելապէս վարձատրված համարել զինքն, որ Կ. Պօլսոյ միջին հայ ժո- ղովուրդը այսքան կանուխ գնահատեց և լրագրե- նուիրեց իւր համակրանք ու սիրտ իւր իրիշախ- ռուսացայ արեւնակցին, որ համարձակութիւն կարծեցեալ փրկիչներու գլուխներն՝ որոնք հազար և մէկ չարամտութիւններով զեղուած,